

Hartu 60ko hamarkadako arkitekturaren oinplanoa ezagun eta bikain bat;

{galdera1: hain abiapuntu lirain eta interesgarri batetik, ezinbestean iritsi behar, geroago, ezagutu genuen eta hain erraz hedatu ziren adibide hain zakarretara? ezinbestean? beste bide batetik joan zitekeen historia?}

0.

Historiaren arloko betiko eztabaida:

esate baterako, komunismoaren kasuan: ezagutu genuen estalinismoaren amesgaiztoa, ezinbesteko bukaera zen? bidean zerbait nahasi zen? Edo... sobiet iraultzaren hasieran ere bortizkeria puntu bat ba ote zegoen ikusi ahal zuenentzat (behintzat)? edota, T. Mann-ek esanda, nazismoa, Alemaniako erromantizismoaren (okerturiko) azken produktua zen? benetan “okertu” zen? edo nolabait esateko, baitakoa zuen?

Nonbait desbideratzen al dira prozesuak? edo hau guztia, gure “nahi izandako” horrekin, geroztik eginiko iraganaren irakurketa ez al da? Steve Jobs-ek (S.J. Stanford speech) dioen bezala: gero, askoz geroago, gertatutakoa lerrokatu egiten dugu, eta orduan, bai, koherente bihurtzen da (bere garaian bertan koherentziarik gabe ikusten genuen arren).

1. kubler

Horretarako, eta artearen historiaren eremuan, George Kubler-en *The shape of time* liburua guztiz lagungarri gerta daiteke beti/bere tesia: “estiloak” (estilo klasikoak, arte historian erabiltzen direnak) gauza geldiak, zurrinak, egonkorak dira... eta errealitatea, berriz, artelanez, obraz, proiektuz eragiten/osatzen da, egindakoa, eraikitakoa bere unitatea izanik;

lanak, gauzak, objektuak “ildoak, bideak” egituratzen eta osatzen dituztenak dira, eta ez, esate baterako, arkitekto baten bizitza (askotan unitate bat balitz bezala aintzat hartzen dena), edota estilo baten ortodoxiaren ezaugarriak.

Objektuek osatzen duten tendentziaren bide-lerro horiek bizia ia propioa dute: eta arrakastaz indartu eta zabaldu egiten dira, edo ahuldu eta desitxuratu (eta handik 150 urtera berriz birsortu), edota bikoiztu... edota garatu eta beste bat bilakatu..

{galdera2: ez genuke ba, era horretan historia erakutsi behar?}

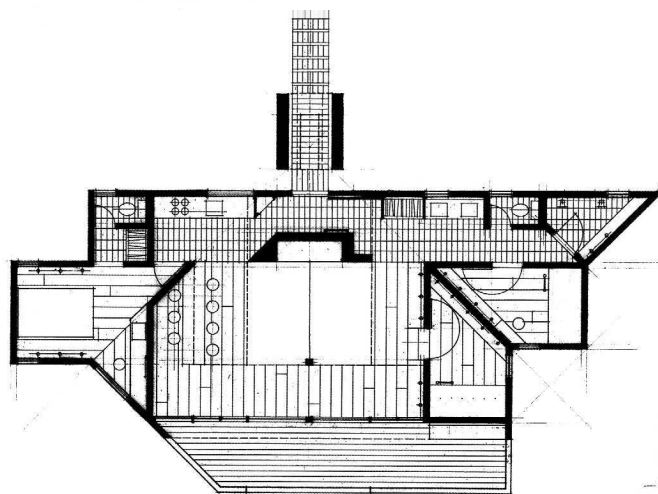
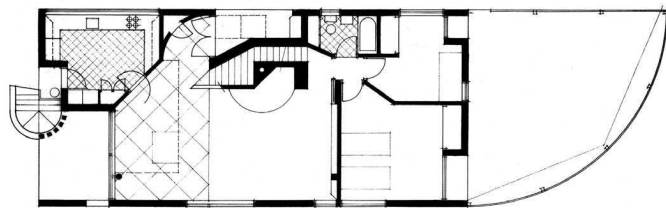
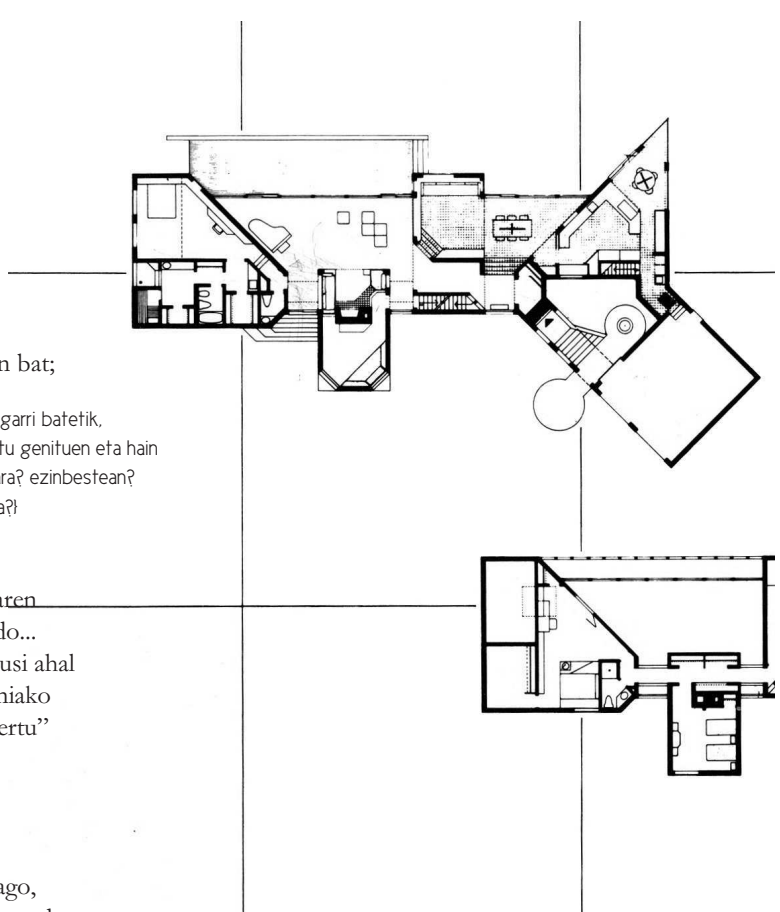
2. ezaugarri ortodoxoak (ez kublerianoak)

eta oso labur esanda, zeren historialari asko aritu dira hau guztia aztertzen;

Postmodernoa Mugimendu Modernoaren berriketa/errebisio gisa sorturikoa da (eta ez Mugimendu Modernoak bere aurrekoarekin egin zuen bezala: hill!); beraz, onartu eta goraiatu egiten zuen aurrekoaren gauza asko: aski da Robert Venturi-ren liburu famatuan horien gaineko hainbat goraiapamen ikustea: Le Corbusier-ena, Aalto-rena, Kahn-ena,...

Oro har, bi sarrera teoriko nagusi izan zituen:

bata europarra, “tipologia”, arkitekturaren historiaren iturri eta eredu nagusitzat jotzen zuena (tipo: ordena, abstrakzioa, argibide unibertsala...), gurean arrakasta izan zuena; Aldo Rossi eta Giorgio Grassi arkitektoak buru,

eta bestea, anglosaxoia: Venturiren *Complexity and contradiction in architecture* liburuan oinarritutakoa, non Mugimendu Modernoaren bide estilistiko eta antzuak zorrotz kritikatzeko zioten: “esanahia gehitzeko ezintasuna”, “...zientziaren despotismoa versus mass-a herriko kulturarena...” haren teoriaran, arkitekturaren esanahi asko/askotarikoak eta gainjarriak goraiatzen baitziren.

Hirigintza munduan, beste ezaugarri batzuk zituen honako estilo honek, edo beste modu egokiagoan esanda, bere azpi-ideologia zuen:

Igaldera3: hau guztia horrela izan zen? benetan? edota arkitekturak, arte/irudi munduak aldiro eskatzen duen bezala, beste 'moda' bat, beste tendentzia/zikloa behar zuela? hain agortua zegoen Mugimendu Modernoaren ildoak? non sartu, esate baterako Smithson-ak edota Team X?

Ikasleak ginela, berriz, eta ikasleek duten eskematizatze/praktiko bilakatze-ko gaitasunarekin begiratzen genion honi guztiari, eta zera egiten zitzaigun, besteak beste, berezia arkitektura horretatik:

- _ Geometria zorrotza eta intentsoa zuen: 45-ko angelaren erabiltze ugari; eta zalantzarik gabe, oinplanoa zuen arkitekturaren sortzailea.
- _ Eraberritze proiektu askotan, "koadroak beste koadro handiaren barnean" erabiltzen zen askotan, oinplanoa egituratzeko, barne tenpletearen antzean (hasierako ezaugarria ez izan aren, geroztik izugarri hedatu zena, errekurtsio gisa).
- _ Kurba mehearen erabilera, kurba erradialaren kontra (Mugimendu Modernoaren eredu) oinplanoan bai eta fatxadetan ere (hainbeste leiho termal!).

Arkitekturaren historia ortodoxoan ere, gure estiloak zenbait kide teoriko bazituela aipatzen zen: neomodernoa (errebisatu ordez, Mugimendu Modernoaren sintaxian oinarriturik aritu zena: *New York Five architects*); eta bestalde tardomodernoa (teknologiaren aurrerapenak onartu eta etekin monumentala ateratzen saiatzen zena: Piano&Rogers...), baino horiek ez zuten gure inguruan inongo eraginik izan.

Igaldera4: zergatik horiek ez, eta tendentzia mugimenduak edo postmodernoak bai?

3. Euskal Herrian eta gurean?

Aipatzeko bi gauza: bat, duen eskala eta tamaina aintzat harturik lotura/lokarri oso berezia izan zuela Euskal Herriak mugimendu horrekin; eta bi, Euskal Herriari historian askotan gertatu zaion/gun bezala, munduan dabilen mugimendu sozialetatik, politikoetatik, kulturaletatik, guri, ia beti (gure protestantismoaren eta gero katolizismoaren antzean), horien ale bortitzenetakoa, erradikalena, muturrenetakoa tokatzen zaigu.

Igaldera5: zein bekatu egin dugu? moderazioari gorroto? batek dakil:

eta horren ondorioz, eta beste gauza batzuk zirela medio, nonbait "gure estilotoxa" izan zen denboraldi batean; adibideak nonahi; eta ondorio txa-rrena, gure Donostiako Arkitektura Eskolak ere (zuzenean zein zeharka) produktu hori ekoitzi zuen barra-barra, estilo propioa balitz bezala... Luzaroan pairatu behar izan du Donostiako Eskolak mito/zama hori, eta hau guztia "gaintituta" zegoenean ere, batzuek (gehienbat kanpokoek, egia aitortu behar) izandako "hori" leporatu izan nahi diote ia gaur egun arte.

Igaldera6: errudunik? ...errua bilatu behar?!

Zergatik munduko boladako "beste" irtenbide/estilo arkitektoniko bat suertatu zen "derrigorrezkoa" gurean? agian, estilo horren aitzindari batek, behin, artikulatu batean idatzi zuen bezala: ...gazte ginela, eta ez genekien bereizten doktrinamendua eta irakaskuntza (!!!!!) [horregatik? ...bau da guztia?]

Arazoa hor dago/zegoen nire iduritan: eta Donostiako Arkitektura Eskolan estudiatu zutenen artekoa da honako iritzi hau: oso estu eta gogor ezarri zen estilo/aukera hura indarrean; ia, ezinbesteko bidea suertatu zen hainbat alditan.

Egia da, ikasle bikainek hau guztia nola "kudeatu" ikasi zutela; baina ikasleen gehien-goak ez zuten horrela ulertu, eta irakaskuntza, oker ez bagaude "sozialdemokrata" samarra da, eta gehiengo ertainean oinarritzen da neurri handi batean. [edo ez... eta oker gaude guztiaz?]

3.1 gurean

kontuz hemen, gureak ez baitzuen “postmoderno” izenik (hau, geroztik, errealtate askotariko bat era sinplista batekin izendatzeko estalki baldarra/astuna gertatu zen), “tendenza” baizik (Italiako mugimendu horren alea eraginkorra suertatu baitzen gurean).

Gurera izandako translazioak zenbait berezitasun zituen:

a) Nagusia: sostengu teoriko sendoa zuen (agian, indar handiena eman ziona); bazuen, oinarri gisa, (Rossi-ren tipologiaren gorai-pa-mena oinarri hartuta) tipologia historiko eta urbanistikoaren gaineko zenbait ikerketa/liburu: *Permanencias en arquitectura: las villas vascas de la edad media* (J.I. Linazasororen lana); eta are teorikoagoa (J.I. Linazasororen ere bai): *El proyecto clásico en arquitectura*.

Liburu hartan, nolabait, *tendenzaren* oinarriak errepikatzen/egokitzen ziren gurera, eta adibide/irtenbide gisa Loos-ek eta Asplund-ek jorratutako bide bereziak ziren aipagai.

Nolabait esanda, arkitekturaren historiak ematen digun luzaroko esperientziak eta eraikuntzak sorturikoak da tipoa: ordena, geometria... eta horiek, arkitekturaren oinarritzko egitura “sakona eta ezkutua” izanik; “gainean”, “erantsirik” historian zehar jaso izan dute tokian tokiko, garaiko kultur apaingarri/gehigarri... nolabait herriak ulertzeko modukoak izateko eta... ildo horretatik segitzea proposatzen zuten gure teorikoek.

b) Aipatutako teoria horren baitako mamiaren koherentzia: tipologia (irtenbide unibertsalak...) historiak luzatzen digu, baino horren gaineko gehiketa ornamentazio-estilokoa, kulturala zen, hau da, garaikoak, lekukoak ziren gehienbat, “jende arruntak” ulertzeko modukoa, alegia;

eta Euskal Herrira ekarrita, gure arkitekto aitzindariak egin zuten “filigrana” teorikoa ez zen makala: Euskal Herriko arkitekturaren historian izan dugun puntu/produktu gorenetakoa, ilustrazioko garaiko arkitektura hain zuzen ere, “neoklasizismoa” nonbait izan/jarri zuten eredu: oso uztartze teoriko egokia.

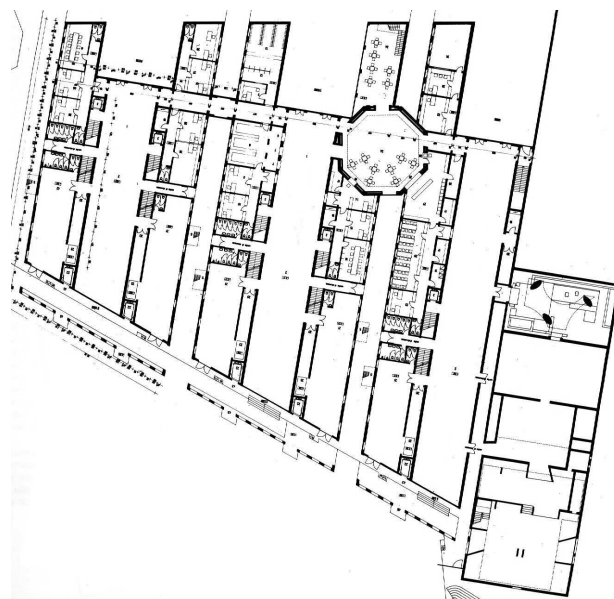
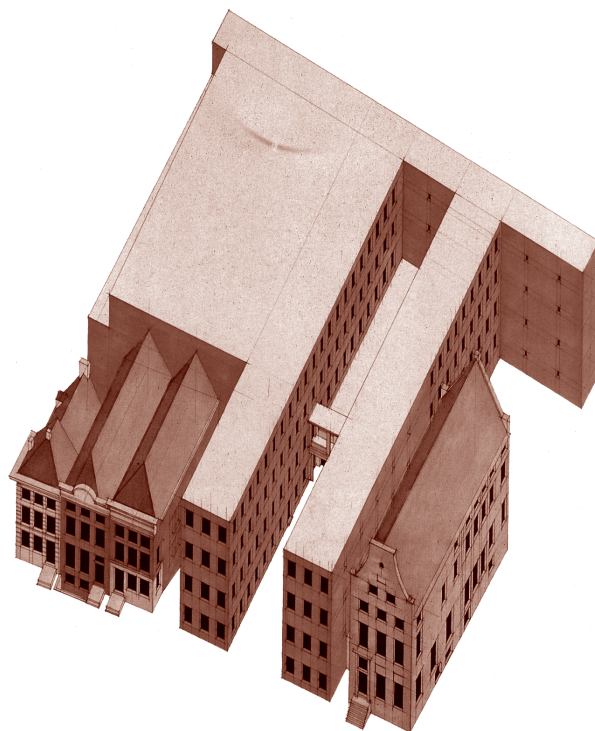
c) Egon zen, baita ere, oso lotura estua/pertsonala Italiako mugimendu horien aitzindariekin: gogoan ditugu, garai hartako Italiako “guru” batzuen argazkiak (Rossi, Grassi...) gure arkitekto famatuekin elkarturik Sanferminetan eta Euskal Herriko beste hainbat tokitan.

d) Forma/estilo mundu horretan murgildurik ibili zirenen artean, denetarik egon da, baino gaur egungo ikuspuntutik, izandako “engaiamenduz”, jarrerarik orokorra ahaztearena izan da (*ex nazatela talde horren baitakotzat jo!*, edota *ni “hor” ez nungoen!*), eta purgatorio zail samarra suertatu zaie zenbaiti (zenbait kasutan, *rockStar* balira bezala, “ber-inbetatu dira”).

e) Arestian aipatutakoa: eta agian, alderik txarrena: irakaskuntza/doktrinamendu egon zen, eta pairatu zutenek diotenez, ez zen batere atsegina, lekuz kanpoko...

{galdera7: ondorioak ikasi dugu?}

zera egiten zitzaigun, besteak beste, berezia arkitektura horretatik Baina, oro har, estilo horretan murgildu ez zirenak, eta era banakagoan ibili zirenak, kontaktuak, ez besterik, izan zituztenak, airosoago ibili ziren gero: besteak beste, Luis Peña Ganchegui (kimika eta informatikako fakultateen egilea...); Rafael Moneo (Logroñoeko Udaletxea...)... azken batean, batek esaten zuen bezala: modarekin “paktatu” behar da, sekula ez murgildu; eta Duchampek ere lagungarri: “modan dagoena, ezinbestean, egunen batean modaz pasako da”.

Ber-inbetatu ez direnak, berriz, larriago ibili dira, eta bide antzuek jorratu dituzte: formalismo guztiz monumentalak (Mario Botta), edo izendatzeko zail diren batzuk (Stern); Bofill-en “neo-handikeria”...

{galdera8: bidenabar, nor egin dio Sterni Bilboko “zubiarte” enkargua? batek daki?}

3.2 hirigintza

hirigintza-arloan, Postmodern ideologia honek bazuen bere alea edo “azpisarrera” ere bai; ideologia aldetik oso indartsua: nolabait esateko historiaren itzulera moduko bat aldarrikatzen zuena.

Egia esateko, garaikideak ziren eta zenbait ukitze puntu bazituzten elkarrekin Postmodern eta hirigintzako alderdi honek, baino ideologia aldetik, oso diskutigarria da ea gauza berbera/ideologia bereberkoa ote ziren biak (askoren iduritan bidaia-lagunak, garaikideak... besterik ez ziren: aski da Rossi/Grassiren hirigintza proposamena ikustea eta L Krieren batekin alderatzea).

Bruselako Eskola izenekoa: industria eta industrializazioaren ondorioen oso aurkakoa, Erdi Aroko hiriaren itzulera (formala) goraiatzen zuena; iraganaren aspektu pintoreskoak onartu eta berreskuratu nahi zituen... Ildo honek erakutsi zuen bere antzutasuna, eta azkar gainera: gauza bat da eraikinetan era batean edo bestean aritzea, eta oso gauza bestelakoa lur-jabetzarekin; eraikigarritasunarekin, diruarekin, epeekin, zirkulazioekin... aritzen saiatzea: benetan zaila; eta gurean, berriro ere.

[eta ez galdetu zergatik], izan zuen bere arrakasta momentua, askoz murriztagoa,...
[eskerrak!]

!galdera9: nork enkargatu zion Krierri Benta Berriko lehen aurreproiektua? batek daki?

laburpen

esan gabe doa, oso gustukoak genituela Postmodern-en hasierako zenbait planteamendu eta (aipatzea ere bekatu izan arren) zenbait forma ere; Charles Moore-en MLTW, MLTV *SeaRanch*, edo Venturiren hondartzako etxea, edota amarena, ikono bihurtu ziren estudiatzen ari ginela;

geroztik eramandako norabidea, batez ere, “apaingarri”, “gehigarri” ergel horiek atxikitzen zitzaizkionean hasi zen “noraezekoak” izaten. *(Postmodern bitzak ere oso kutsu ezkorra jaso zuen denbora pasatu abala; beste arte/kultur alorretatik zetorkion kutsua zela-eta; “zjinismo”, “ez-sineste” ideiarekin uzartu da bitz hori, eta etorkizunean ere alferrik bereiziko;*

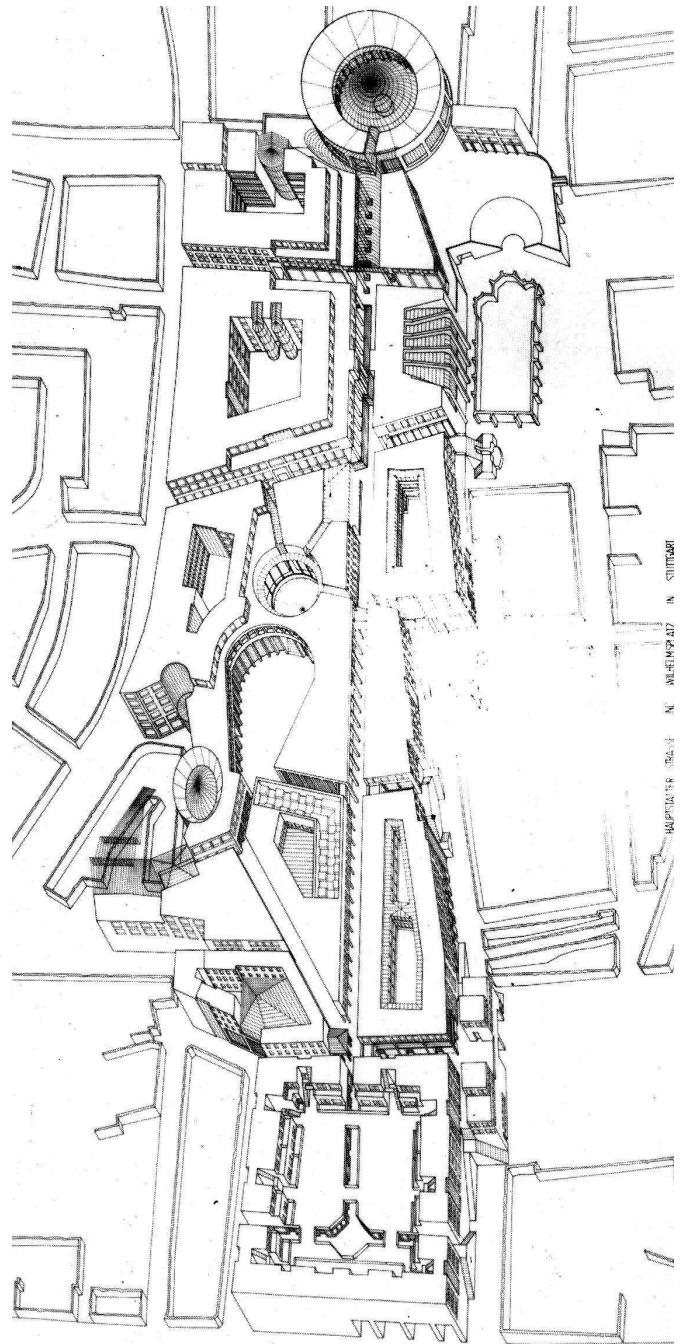
!galdera10: nominalismo hutsak ere kalte egin dio gure estiloari?!

Zaila da egungo egoerarekin alderatze bat egitea: ez dago forma/tendentzia bateratua, nazioartekoa, erregistro kulturakoa... ez eta gogorik hori izateko ere: gaudituta genuke ideia ere bai; egun, tendentzia bateratuena eta mundu osoko izateko sena duena “jasangarritasuna” litzateke, baino horrek ez du ez formarik, ez deus.

[gainera, edozein barrabaskeria jasangarritasunaren izenean eraikia dagoena ikusita, zaila da horretaz gorritu gabe ezger esatea].

Izatekotan, eta eskala txikian, nonbait eutsi diogu arkitektook Mugimendu Modernoaren “hoztasunari”, funtzionaltasunari... non? Bada, eraikinen barnean esanen nuke nik; ematen du, nazioarteko “eskematismoa” eta neutraltasuna oraindik indarrean daudeela gure arkitektura-ren barneetan; jende arruntaren hitzetan: “arkitektoen minimalismoa”, beste era batean esanda: *ikea style* (hasierakoa behintzat).

Eta hemen azken galdera: zenbat aldiz etorri zaizkigu gure bulegoetara bezeroak beren forma mundua irudikatuta? zenbat aldiz deseroso sentitu gara haien pintoreskismo akulturala/ambientala den azpiproduktu horiekin? (barka gordina izatea, agian hau ere kamufatu behar da ‘zuzentasun politikoa’ dela-eta, baina ez). Ez geundeke berriz, egoera a) (eskala txikiago batean, eta

kasuistika askoz murriztago batean, agian, barne-gazetan bakarrik...) Mugimendu Modernoa agortu eta post-modenoa sortu zeneko antzeko egoeran? Edota egoera b), pixkanaka-pixkanaka abstrakzioaren alde zenbait eredu ari dira zabaltzen, posizioak bereganatzen, eta aurka doakion NeoPostModern berria deuseztatzen? Ibaten bat irabazten ari? batek daki? !

Zeren, hain da abstrakzioa gurea? pintoreskismoa, berriz, hain bezero estandarrena? (eta hau... betikoa?)

‘Abstraction and luxury are the guard doors of the upper class’

Jeff Koons

° Jabier Puldain Huarte arkitektoa eta EHUko irakaslea da.